

Tvrzení 2.2.2. *Nechť A, B, C jsou matice nad polem P takové, že níže uvedené operace jsou definovány, a $c \in P$. Pak platí*

$$\begin{array}{ll} (1) A(BC) = (AB)C, & (4) (A+B)C = AC + BC, \\ (2) AE = EA = A, & (5) c(AB) = (cA)B = A(cB). \\ (3) A(B+C) = AB + AC, & \end{array}$$

Důkaz. Uvedeme jen důkaz bodů (1) a (3), ostatní ponecháme jako cvičení.

(1) Předpokládejme, že A je matice typu $m \times n$, B je matice typu $n \times p$ a C je matice typu $p \times q$. Potom AB je matice typu $m \times p$ a BC je matice typu $n \times q$, takže $A(BC)$ a $(AB)C$ jsou matice typu $m \times q$.

$$\begin{aligned} (A(BC))_j^i &= \sum_{k=1}^n A_k^i (BC)_j^k = && \text{(podle definice součinu matic)} \\ &= \sum_{k=1}^n A_k^i \sum_{l=1}^p (B_l^k C_j^l) = && \text{(podle definice součinu matic)} \\ &= \sum_{k=1}^n \sum_{l=1}^p A_k^i (B_l^k C_j^l) = && \text{(díky distributivnímu zákonu v poli)} \\ &= \sum_{k=1}^n \sum_{l=1}^p (A_k^i B_l^k) C_j^l = && \text{(díky asociativitě součinu v poli)} \\ &= \sum_{l=1}^p \sum_{k=1}^n (A_k^i B_l^k) C_j^l = && \text{(díky komutativitě součtu v poli)} \\ &= \sum_{l=1}^p (AB)_l^i C_j^l = && \text{(podle definice součinu matic)} \\ &= ((AB)C)_j^i. && \text{(podle definice součinu matic)} \end{aligned}$$

(3) Předpokládejme, že A je matice typu $m \times n$ a B, C jsou matice typu $n \times p$. Potom $A(B+C)$ a $AB+AC$ jsou matice typu $m \times p$ a pro každé $i \in \{1, 2, \dots, m\}$ a $j \in \{1, 2, \dots, p\}$ platí

$$\begin{aligned} (A(B+C))_j^i &= \sum_{k=1}^n A_k^i (B+C)_j^k = && \text{(podle definice součinu matic)} \\ &= \sum_{k=1}^n A_k^i (B_j^k + C_j^k) = && \text{(podle definice součtu matic)} \\ &= \sum_{k=1}^n (A_k^i B_j^k + A_k^i C_j^k) = && \text{(díky distributivnímu zákonu v poli)} \\ &= \sum_{k=1}^n A_k^i B_j^k + \sum_{k=1}^n A_k^i C_j^k = && \text{(díky vlastnostem sčítání v poli)} \\ &= (AB)_j^i + (AC)_j^i = && \text{(podle definice součinu matic)} \\ &= (AB+AC)_j^i. && \text{(podle definice součtu matic)} \quad \square \end{aligned}$$

2.2.3. Transponování

Definice 2.2.4. *Transponovaná matice k matici A typu $m \times n$ je matice A^T typu $n \times m$, kde $(A^T)_j^i = A_i^j$ pro všechna i, j .*

Příklad.

$$\begin{pmatrix} 1 & 2 & 3 \\ 4 & 5 & 6 \end{pmatrix}^T = \begin{pmatrix} 1 & 4 \\ 2 & 5 \\ 3 & 6 \end{pmatrix} \quad \blacksquare$$

Tvrzení 2.2.3. *Nechť A, B jsou matice nad polem P takové, že níže uvedené operace jsou definovány, a $c \in P$. Pak platí*

$$\begin{array}{ll} (1) A = (A^T)^T, & (3) (cA)^T = cA^T, \\ (2) (A+B)^T = A^T + B^T, & (4) (AB)^T = B^T A^T. \end{array}$$

Důkaz. (1) Je-li A typu $m \times n$, potom A^T je typu $n \times m$ a $(A^T)^T$ je typu $m \times n$. Navíc pro každé $i \in \{1, 2, \dots, m\}$ a $j \in \{1, 2, \dots, n\}$ platí

$$((A^T)^T)_j^i = (A^T)_i^j = A_j^i.$$

(4) Buďte A matice typu $m \times n$ a B matice typu $n \times p$. Pak A^T je typu $n \times m$, B^T je typu $p \times n$, AB je typu $m \times p$ a tedy $(AB)^T$ i $B^T A^T$ jsou typu $p \times m$. Pro každé $i \in \{1, 2, \dots, p\}$ a $j \in \{1, 2, \dots, m\}$ platí

$$\begin{aligned} ((AB)^T)_j^i &= (AB)_i^j = \sum_{k=1}^n A_k^j B_i^k = \sum_{k=1}^n B_i^k A_k^j = \sum_{k=1}^n (B^T)_k^i (A^T)_j^k = \\ &= (B^T A^T)_j^i. \end{aligned}$$

Ostatní body jsou ponechány jako cvičení. $\square$

Cvičení. Ukažte, že pro libovolné $k \in \mathbb{N}$ a libovolné matice $A_1, \dots, A_k$ vhodných typů platí $(A_1 \cdots A_k)^T = A_k^T \cdots A_1^T$. $\triangleright$

2.3. Elementární úpravy a speciální tvary matic

2.3.1. Elementární úpravy

Definice 2.3.1. *Mějme matici nad polem P . Řádkové elementární úpravy matice jsou*

- (1) přičtení c -násobku j -tého řádku k i -tému řádku, kde $c \in P$ a $i \neq j$,
- (2) vynásobení i -tého řádku nenulovým prvkem $c \in P$,
- (3) vzájemná výměna i -tého řádku a j -tého řádku.

Sloupkové elementární úpravy matice definujeme analogicky.

Cvičení. Provedte vzájemnou výměnu dvou řádků pomocí konečně mnoha úprav typů (1) a (2). $\triangleright$

Mějme matici A . Přičtením c -násobku j -tého řádku k i -tému řádku změníme i -tý řádek na $(A_1^i + cA_1^j \quad A_2^i + cA_2^j \quad \dots \quad A_n^i + cA_n^j)$ a ostatní řádky zůstanou beze změny.

Po vynásobení i -tého řádku prvkem $c \in P$ i -tý řádek bude $(cA_1^i \quad cA_2^i \quad \dots \quad cA_n^i)$ a ostatní řádky zůstanou beze změny.

Po vzájemné výměně i -tého řádku a j -tého řádku i -tý řádek bude $(A_1^j \quad A_2^j \quad \dots \quad A_n^j)$, j -tý řádek bude $(A_1^i \quad A_2^i \quad \dots \quad A_n^i)$ a ostatní řádky zůstanou beze změny.

Sloupkové úpravy fungují analogicky pro sloupky.

Příklad. (1) Přičtením 3-násobku prvního řádku k druhému řádku upravíme matici

$$\begin{pmatrix} 1 & 2 & 3 \\ 4 & 5 & 6 \end{pmatrix} \text{ na matici } \begin{pmatrix} 1 & 2 & 3 \\ 7 & 11 & 15 \end{pmatrix}.$$

(2) Vzájemnou výměnou prvního sloupku a třetího sloupku upravíme matici

$$\begin{pmatrix} 1 & 2 & 3 \\ 7 & 11 & 15 \end{pmatrix} \text{ na matici } \begin{pmatrix} 3 & 2 & 1 \\ 15 & 11 & 7 \end{pmatrix}. \quad \blacksquare$$

Ke všem elementárním úpravám existují úpravy inverzní, které jsou také elementární a upravenou matici převedou zpět na původní matici. Inverzní úpravy k řádkovým úpravám jsou

- (1) přičtení $-c$ -násobku j -tého řádku k i -tému řádku,
- (2) vynásobení i -tého řádku prvkem c^{-1} ,
- (3) výměna i -tého řádku a j -tého řádku.

Inverzní úpravy ke sloupkovým úpravám jsou obdobné.

Příklad. (1) Přičtením -3 -násobku prvního řádku k druhému řádku upravíme matici

$$\begin{pmatrix} 1 & 2 & 3 \\ 7 & 11 & 15 \end{pmatrix} \text{ na matici } \begin{pmatrix} 1 & 2 & 3 \\ 4 & 5 & 6 \end{pmatrix}.$$

(2) Vzájemnou výměnou prvního sloupku a třetího sloupku upravíme matici

$$\begin{pmatrix} 3 & 2 & 1 \\ 15 & 11 & 7 \end{pmatrix} \text{ na matici } \begin{pmatrix} 1 & 2 & 3 \\ 7 & 11 & 15 \end{pmatrix}. \quad \blacksquare$$

Definice 2.3.2. Matice A, B jsou *ekvivalentní*, jestliže B může vzniknout z A konečnou posloupností elementárních úprav. Je-li možné toho dosáhnout pomocí pouze řádkových, resp. sloupkových úprav, matice jsou *řádkově*, resp. *sloupkově ekvivalentní*. V každém případě značíme $A \sim B$.

Příklad.

$$\begin{pmatrix} 1 & 2 & 3 \\ 4 & 5 & 6 \end{pmatrix} \sim \begin{pmatrix} 1 & 2 & 3 \\ 2 & 1 & 0 \end{pmatrix} \sim \begin{pmatrix} 2 & 4 & 6 \\ 2 & 1 & 0 \end{pmatrix} \sim \begin{pmatrix} 2 & 1 & 0 \\ 2 & 4 & 6 \end{pmatrix} \sim \begin{pmatrix} 0 & 1 & 2 \\ 6 & 4 & 2 \end{pmatrix}. \quad \blacksquare$$

Tvrzení 2.3.1. *Ekvivalence matic je relace ekvivalence na množině všech matic stejného typu nad stejným polem.*

Důkaz. Cvičení. □

2.3.2. Schodovitý, Gaussův–Jordanův a Gaussův kanonický tvary matic

Připomeňme si definice z podkapitoly 2.1.

Definice 2.3.3. Matice je ve *schodovitém tvaru*, jestliže každý nenulový řádek, kromě prvního řádku, začíná zleva více nulami než řádek předchozí.

To znamená, že všechny řádky pod nulovým řádkem jsou nulové.

Definice 2.3.4. Matice je v *Gaussově–Jordanově tvaru*, jestliže

- (i) je ve schodovitém tvaru,
- (ii) v každém nenulovém řádku první (zleva) nenulový prvek je 1,
- (iii) v každém sloupcu, ve kterém je první nenulový prvek nějakého řádku, ostatní prvky jsou 0.

Definice 2.3.5. *Gaussův kanonický tvar* matice je

$$\begin{pmatrix} E & 0 \\ 0 & 0 \end{pmatrix},$$

kde E je jednotková matice a 0 označuje nulové matice příslušných typů.

Příklad. (1) Necht

$$A = \begin{pmatrix} 1 & 2 & 3 & 4 \\ 0 & 0 & 2 & 1 \\ 0 & 0 & 1 & 2 \\ 0 & 0 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & 0 & 6 \end{pmatrix}, \quad B = \begin{pmatrix} 1 & 2 & 3 & 4 \\ 0 & 3 & 2 & 1 \\ 0 & 0 & 0 & 1 \\ 0 & 0 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & 0 & 0 \end{pmatrix}, \quad C = \begin{pmatrix} 1 & 0 & 3 & 0 \\ 0 & 1 & 2 & 0 \\ 0 & 0 & 0 & 1 \\ 0 & 0 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & 0 & 0 \end{pmatrix}.$$

Matice A není ve schodovitém tvaru. Matice B je ve schodovitém tvaru, ale není v Gaussově–Jordanově tvaru. Matice C je v Gaussově–Jordanově tvaru.

(2) Každá nulová matice je v Gaussově–Jordanově tvaru. ■

Definice 2.3.6. Mějme nenulovou matici. *Gaussova eliminace* je úprava matice podle následujícího algoritmu.

Buď $i = 1$.

- (1) Uvažujme první nenulový sloupek, který má nějaký nenulový prvek v i -tém nebo nižším řádku.
- (2) Není-li v i -tém řádku uvažovaného sloupku nenulový prvek, vyměníme i -tý řádek s vhodným nižším řádkem.
- (3) V uvažovaném sloupku vynulujeme prvky v řádcích pod i -tým řádkem přičtením vhodných násobků i -tého řádku.
- (4) Vezměme i o 1 větší ($i := i + 1$). Existuje-li nenulový sloupek, který má nějaký nenulový prvek v i -tém nebo nižším řádku, vraťme se do bodu (1). Jestliže takový sloupek neexistuje, algoritmus končí.

Tvrzení 2.3.2. Každá matice je řádkově ekvivalentní matici ve schodovitém tvaru.

Důkaz. Nulová matice je ve schodovitém tvaru. Libovolnou nenulovou matici upravíme pomocí Gaussovy eliminace. Všechny provedené úpravy jsou řádkové elementární úpravy a z postupu při Gaussově eliminaci vyplývá, že každý nenulový řádek, kromě prvního řádku, začíná více nulami než řádek předchozí. □

Definice 2.3.7. Mějme nenulovou matici. *Gaussova–Jordanova eliminace* je úprava matice podle následujícího algoritmu.

Buď $i = 1$.

- (1) Uvažujme první nenulový sloupek, který má nějaký nenulový prvek v i -tém nebo nižším řádku.
- (2) Není-li v i -tém řádku uvažovaného sloupku nenulový prvek, vyměníme i -tý řádek s vhodným nižším řádkem.
- (3) i -tý řádek vydělíme jeho prvním nenulovým prvkem.
- (4) V uvažovaném sloupku vynulujeme prvky mimo i -tý řádek přičtením vhodných násobků i -tého řádku.
- (5) Vezměme i o 1 větší ($i := i + 1$). Existuje-li nenulový sloupek, který má nějaký nenulový prvek v i -tém nebo nižším řádku, vraťme se do bodu (1). Jestliže takový sloupek neexistuje, algoritmus končí.

Tvrzení 2.3.3. Každá matice je řádkově ekvivalentní matici v Gaussově–Jordanově tvaru.

Důkaz. Nulová matice je v Gaussově–Jordanově tvaru. Libovolnou nenulovou matici upravíme pomocí Gaussovy–Jordanovy eliminace. Všechny provedené úpravy jsou řádkové elementární úpravy a z postupu při Gaussově–Jordanově eliminaci vyplývá, že výsledná matice je v Gaussově–Jordanově tvaru. □

Tvrzení 2.3.4. Každá nenulová matice je ekvivalentní matici v Gaussově kanonickém tvaru.

Důkaz. S použitím řádkových i sloupkových elementárních úprav a vhodnou úpravou Gaussovy–Jordanovy eliminace získáme algoritmus, který převádí libovolnou nenulovou matici na ekvivalentní matici v Gaussově kanonickém tvaru. Podrobnosti ponecháme jako cvičení. $\square$

2.3.3. Elementární matice

Definice 2.3.8. *Elementární matice* jsou:

(1) pro $i \neq j$

$$E^{i,j}(c) = \begin{pmatrix} 1 & \dots & 0 & \dots & 0 & \dots & 0 \\ & \dots & & \dots & & \dots & \\ 0 & \dots & 1 & \dots & c & \dots & 0 \\ & \dots & & \dots & & \dots & \\ 0 & \dots & 0 & \dots & 1 & \dots & 0 \\ & \dots & & \dots & & \dots & \\ 0 & \dots & 0 & \dots & 0 & \dots & 1 \end{pmatrix} \begin{matrix} i \\ \\ j \\ \\ \\ \end{matrix}$$

(2) pro $c \neq 0$

$$E^i(c) = \begin{pmatrix} 1 & \dots & 0 & \dots & 0 \\ & \dots & & \dots & \\ 0 & \dots & c & \dots & 0 \\ & \dots & & \dots & \\ 0 & \dots & 0 & \dots & 1 \end{pmatrix} i$$

(3) pro $i \neq j$

$$E^{i,j} = \begin{pmatrix} 1 & \dots & 0 & \dots & 0 & \dots & 0 \\ & \dots & & \dots & & \dots & \\ 0 & \dots & 0 & \dots & 1 & \dots & 0 \\ & \dots & & \dots & & \dots & \\ 0 & \dots & 1 & \dots & 0 & \dots & 0 \\ & \dots & & \dots & & \dots & \\ 0 & \dots & 0 & \dots & 0 & \dots & 1 \end{pmatrix} \begin{matrix} i \\ \\ j \\ \\ \\ \end{matrix}$$

Každá elementární matice vznikne z jednotkové matice provedením vhodné řádkové nebo sloupkové elementární úpravy.

Matice $E^{i,j}(c)$ vznikne z jednotkové matice E přičtením c -násobku j -tého řádku k i -tému řádku a od jednotkové matice se liší jen tím, že $(E^{i,j}(c))_j^i = c$, zatímco $E_j^i = 0$.

Matice $E^i(c)$ vznikne z jednotkové matice E vynásobením i -tého řádku prvkem c a od jednotkové matice se liší jen tím, že $(E^i(c))_i^i = c$, zatímco $E_i^i = 1$.

Matice $E^{i,j}$ vznikne z jednotkové matice E výměnou i -tého řádku a j -tého řádku a od jednotkové matice liší jen tím, že i -tý a j -tý řádky jsou vyměněny.

Lemma 2.3.5. *Budte A, B matice.*

- (1) *Matice B může vzniknout z matice A pomocí jedné řádkové elementární úpravy právě tehdy, když existuje elementární matice Q taková, že $B = QA$.*
- (2) *Matice B může vzniknout z matice A pomocí jedné sloupkové elementární úpravy právě tehdy, když existuje elementární matice Q taková, že $B = AQ$.*

Důkaz. Přímým výpočtem lze ověřit, že přičtení c -násobku j -tého řádku k i -tému řádku je totéž co vynásobení maticí $E^{i,j}(c)$ zleva, vynásobení i -tého řádku prvkem $c \in P$ je totéž co vynásobení maticí $E^i(c)$ zleva a výměna i -tého řádku a j -tého řádku je totéž co vynásobení maticí $E^{i,j}$ zleva. Analogicky pro sloupkové úpravy a násobení zprava. Cvičení. $\square$

Lemma 2.3.6. *Transponované matice k elementárním maticím jsou elementární matice.*

Důkaz. Cvičení.

□